

INTERVJU SA ENVEROM TOPILLOM

Priština | 7. februar 2015

Trajanje: 90 minuta

Prisutni:

1. Enver Topilla (Intervjuisani)
2. Lura Limani (Intervjuisala)
3. Kaltrina Krasniqi (Kamera)
4. Labinot Topilla (Prisutan)

Simboli komentara neverbalne komunikacije u transkriptu:

() – emotivna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava putem gestikulacije

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodaci u tekstu kako bi se olakšalo razumevanje

Fusnote predstavljaju dodatke kojim uredništvo pojašnjava naselja, imena ili izraze

Prvi deo

Enver Topilla: Zovem se Enver Tahir Topilla, rođen sam 18.08.1946. godine u selu Shkaba, bivše Glavnaselo, opština Glogovac. Što se tiče stručne spreme imam Višu industrijsku školu. Imam osmoro dece (smeje se), pet kćerki i tri sina, svi su venčani. Imaju dece, obrazovani su...onoliko koliko sam imao mogućnosti.

Otac mi je Tahir Topilla, imao je srednju mašinsku školu završenu u to vreme. Bio je šef železničke stanice u Dobroševcu i uhapšen je kao pripadnik *informbiroa* i u arhivu Kosova sam pronašao dokument po kojem je dva tri puta osuđen na po dvadeset godina teške robije. S prekidima je proveo sedam godina u zatvoru. Sedam godina ja nisam znao ko je moj roditelj, a kad se vratio nakon sedam godina rodio mi se brat Sejdia. Otac je prethodno bio veren sa sestrom narodnog heroja Aziza Zhilivode. Međutim ona je preminula, kako mi kažem u našoj narodnoj izreci “s prstenom u ruci”, pre nego što se udala, i odmah nakon toga mu je Shaban Polluzha, proglašen narodnim herojem i u Albaniji i ovde, dao mlađu kćer, Shefkiju. Zajedno su živeli dugo vremena, ali u slučaju oca se pojavilo tri-četiri dokaza koji su ga doveli pred smrt.

Najpre je bila prva akcija 1957te, kada je na Kosovu počela akcija prikupljanja oružja. Mučili su ga na najsvirepiji način koji postoji u svetu, i od Gradice gde su bili na svadbi, i praštanju krvne osvete, trebao je za sat i po po snegu, bos doći jer nije mogao nositi cipele, nije mogao ništa nositi. I stavili su ga kako je u to vreme bilo u ovčju kožu, stajao je tako pet ili šest nedelja dok nije došao k sebi. Svaki put kada bi dolazio [Hruščov] ili nego drugi u Beograd, otac se morao izolovati i bio je u izolaciji, javljao se po dva puta u policijsku stanicu u Glogovcu i Prištini svaki put, stalno do 81-ve, kad je došlo... mislim 81-ve do rata sad kad je bio oslobodilački rat i zaštito porodicu, dao je jak otpor pored ovog dečka koji mi je pored. I dočepali su ga se na najsvirepiji način i streljali su ga, pa je proglašen narodnim herojom...ne narodnim herojom, već narodnim junakom...izvinjavam se.

Bio je učesnik rata Shabana Polluzhe. Puteve, ubistva ne mogu previše govoriti o tome, jer su svaki put izbegavali razgovor o tome zato što sam ionako bio mučen i prognan. Nisu hteli da imam veze s tim, iako su me naterali da možda svaku knjigu, svaki roman, sve novine pročitam i da se zanimam o našem

kretanju, o tome što je bilo i što se desilo. Na primer kao što sam pročitao, uzimam to kao primer, jedan roman, "Izdaja" Kapllana Resulija, u kojem je dobro napisano, "nema albanskog praga na koji nije pala albanska krv; ili, majka ili sestra koje nemaju albanskog sina ili brata koji nije ubijen". Takvi se slučajevi ponavljaju kod svih Albanaca.

Kada su u Podujevu išli i proverili inicijator je bio i Fadil Hoxha. Bile su grupe...da ne kažem manipuliranih Albanaca ali prevarene u mnogim slučajevima. I dele se iz Podujeva, dolaze u Pestovu, i u Pestovu je ranjen stariji sin Shabana Polluzhe, Tafa, tamo je bio i moj otac, s njima i odneli su ga na lečenje u...kod nekog Bajrama Shallcija u Shallcu. Rodbina s majčine strane Shabane Polluzhe je bila iz Shallca, opština Vučitrn. I bio je rat...bili su i partizanski odredi iz Albanije u saradnji sa ovim ostalima, rat je bio jako težak, pet nedelja, šest zašto Albanija nije uzela da li je pogrešila, ili nije, nije imala izbora. Mi znamo da su uvek bili i protiv Albanije. I došlo je do jako velikog rata, u kojem je bilo 12 hiljada vojnika...osim Shabana Polluzhe. Jer su...govorim prema svedočenjima očevidaca koji su bili u ratu, uzmimo rečnik Deda Gjo Lulija i Shabana Polluzhe. Obojica su bili nepismeni i vodili su rat i albansko ministarstvo im kaže "čika Dede, 'rat si dobio' oružjem, radi glavom". Kaže komesaru, "vрати sine cijev oružja, piši pismo", kaže "oružje ti pomračuje pamet" i pošalji ga albanskom ministarstvu".

Teške operacije i oružje su poslednje koje se koriste, kada se ne može ništa postići s ničim drugim. Vodilo se jako oštar rat, šet ili šest nedelja. I isto tako su maltretirane žene i deca kao mi u ovo vreme...i kada su pucali na kulu u Trsteniku, u Drenici, to je jedno selo...topom, i ubili Shabana Polluzhu. Shaban Polluzha ostavlja amanet da ne padne u ruke Srbima već ih je primorao da ga odnesu i bace u reku Drenicu. To je tu kod železničkom tunela. Kažem sad poslednje, da je Shaban Polluzha bio onaj koji je imao sniman film u Srbiji, u Sandžaku, to je područje naseljeno Bošnjacima kojem je priskočio u pomoć i postoji jedan njihov film, Bošnjaci su ga snimili, kad je Shaban Polluzha otišao da im pomogne da se oslobode od okupatora.

Labinot Topilla: Oprosti što te prekidam, otišao je pomoći Albancima i Bošnjacima?

Enver Topilla: Otišao je on kao Albanac pomoći Bošnjacima da se oslobode od Srba, od Srba da se oslobode.

Lura Limani: Oprosti jer možeš ga ne prekidati dok dogovori? Kad završi možete postaviti pitanja...mislim kad završi rečecinu.

Enver Topilla: U redu, izvinjavam se, možda nisam pogrešio puno. Možda sam pogrešio.

Lura Limani: Ne, nema problema samo da se ne primeti [prekid] u snimku.

Enver Topilla: Jer je u pitanju, jer sam ja rekao, prošlo je i dugo vremena, i čovek ima...jer govoriti o tome koliko su Albanci napačeni, ili o tome...jedan roman se samo o jednom čoveku može napisati, a kamoli o celom jednom narodu. I, nikada nisu prihvatili okupatora koji je...koji nije samo naš, već zna se, svih, pa da, svih jugoslovenskih republika. I nikad mu čovek ne može verovati kao što se isti slučaj događa u Makedoniji koji se dogodio, ne znam kako se dogodio. Ali se to može i tu dogoditi zato što nemaju besu. Nije da ih ja mrzim, već je to poznato u sveti i potvrđeno da je tako.

Sada da uzmemo moju kratku biografiju. Bio sam vojnik jugoslovenske vojske, tamo me je opsovao jedan Srbin “Šiptarsku majku”, svedoci su bili neki Nehazir iz Donjeg Zabela, i neki Murat Bajraktari. I nisam to mogao podneti, i udario sam ga nožem od puške, udario sam ga u nogu i ne znam što je posle bilo. Ali ja sam bio pred zakletvom i nisu me mogli osuditi u to vreme. Posle sam se zaposlio u fabrici amortizera u Prištini, radio sam 15 godina. 1979-te su nas spojili s nekim servisom za Reno u Beogradu, i dignem se bio sam voditelj na radnom mesto s automaticima kada sam bio na specijalizaciji u Nemačkoj u Bielefeldu. I suprotstavim im se, došli su me uzeli na radno mesto vozilom policije, zatvorenim autom 79-te me jako maltretiraju, maltretiraju me pola...Srbi i Albanci pokvarenih duša. I dve godine do 81-ve su me držali u izolaciji, izolirali su me bez sudskog postupka sa 30...kako mu dođe aprila jel tako? U noći maja mi je bilo tri meseca u izolaciji bez posete, ne znam gde mi je porodica. Nešto u Lipljano, nešto sam proveo u Mitrovici, u zatvoru u Mitrovici, jako je težak zatvor održali smo ga u bodrumu u kojem kada ga je izgradio jedna Italijanka, Italijanka vrši samoubistvo, kaže, “ja kao čoveč sam napravila gde se ne živi”. Zatvor je jako težak, jedan od najtežih zatvora je onaj u Mitrovici gde sam držan jedno dugo vreme.

Moram sada ići ka tome da su patnje porodice bile jako teške. Obili su mi...imao sam stan u studentskom domu 2 u Prištini od fabrike amortizera. On mi je nekoliko puta obijen i uzeta mi je celokupona dokumentacija sve što mi je ostalo u životu, nije mi dopustila Služba državne bezbednosti, kako se zvala...od tamo, vraćaju me iz Mitrovice i počinje istraga. U avgustu sam dobio upalu pluća zato što su uslovi bili jako teški u zatvoru. Broj četiri i tri, gde nakon nekog vremena nakon kazne od 14 godina vraćaju Jakupa Krasniqija.

Obojica na betonu, jako teška mesta, tako sam dobio uplatu pluća i bio sam maltretiran 27 puta, 17 puta sam bio na samrti od njihovog maltretiranja. I odlučio sam rekao sam mogu umreti a niti jednog čoveka ti ne mogu dati jer je bilo milion Albanaca na demonstracijama. Jedan milion Albanaca je bio. Neki pokvareni ljudi postaju svedocima i za 17 puta maltretiranja niti jednom nije udarila niti jedna srpskaruka, iako sam imao inspektore iz Državne bezbednosti, bili su iz Pljevlja iz Crne Gore, neke Albance iz Medveđa u službi Jugoslovenske državne bezbednosti dovode u pomoć i oni me dovode u stanje pred smrt. Izveli su me pred sud i nisu me osudili dok doktor nije utvrdio da sam spreman. Odveli su me u Prištini kod Skendera Boshnjakua, neoropsihijatar, i Skender Boshnjaku zaključuje da ne mogu podneti sudske postupke. I odvedu me u “Centralni zatvor” Jugoslavije, i tamo sam se šest meseci lečio od njihovog maltretiranja. I oni, i ja koji sam nespreman, ali član 114, protiv revolucije, dobro piše i sudija Elez Hoxha, sad je zatvoru zbog jedne greške nakon rata što su uzeli, šta ja znam, to su njihove greške...trebali bi možda svi da odgovaraju kao i on... N’putonine jako dobro piše, kaže, “osuđen ja na malo zbog zdravstvenog stanja zbog kojeg nemamo pravo ga uopšte izvesti pred sud”, i proveo sam ukupno dve godine.

Posle dolazim kući, nastavljaju se procedure, više porodične, rekao je da je Tahir Topilla osuđen, otac nije, deda Shaban Polluzha. Muke mi nisu nikada prestale i osuđen sam još pet puta na jedan mesec, dva meseca, svaki put kada bi otišao u Glogovac bi me osudili. Na neki način sam bio zaposlen u “Forenikel” i otklonili su me i nakon što je prošlo šest i po meseca sam dobio ali kad su me izveli pred sud, rekli su mi, “ne možemo ništa učiniti jer dva bez pameti, jedan bez glave. Ti si bez glave u ovom trenutku, ne možemo ništa učiniti”. Znaš kako, sad Albanci pred suđenjem. Menjaju mi pet-šest radnih mesta, ali nakon rata

znajući kakva je porodica, znajući u mukama koje su bile i... iako sam jako bolovao od pršljenova, imao sam tešku operaciju i nikada nije prošao hronični bronhitis koji sam dobio 81-ve u zatvoru.

I kupio sam pušku, nisam imao koga poslati u Prištinu, kupio sam automatsku pušku 20-icu i postao sam vojnik Oslobođilačke vojske Kosova, takođe sam i ratni veteran. I sin onaj profesor pre nego je napunio 18 godina, prijavljuje se i brat i idemo u rat. Da, bila je velika opasnost jer su ti svaki put uzeli celu porodicu, i nije bilo nikakvih uslova da učiniš bilo šta jer kad bi ti se desio ubica puno i kratko i kada ti je porodica ispred ubijao bi te koliko bi hteo. Bilo je i ljudi koji su tražili porodice, novine su pisale da sam bio jak učesnik onaj dan kada su ubijeni Fehmi Lladrovci i Xheva Lladrovci. Kada je ubijen, ubijen je kao što mi sad sedimo tu u društvu, Shefqet Zekaj iz Prištine u trafostanici. Taj dan je bio 22. septembar 1988., '98.

Onda su posale novine i maltretirali su ih...deca su mi bila u stanu u Prištini, ja sam po dokumentima bio stanovnik Prištine i po četvrti put su mi dali krajnji rok da ako se ne prijavim da će mi kidnapovati decu. I ulazim ilegalno, zapravo je umro čovek, osoba koja mi izdržavala decu i stalno su deci slali hranu i brašno iz društva "Majke Tereze". I tamo je bio Engjëll Ukshini s kojim sam radio u Amortizerima, i on kad je saznao gde su mi deca, gde se nalaze nije štedeo, uvek im je nosio odeću, hranu, deci je nosio u stan.

Ušao sam ilegalno kada je bio OEBS, i OEBS je preuzeo na sebi da taj dan u 10 sati ode i spasi mi porodicu, spasili su mi porodicu osim kćeri, ona se odvojila. Kćer je išla na Fakultet jezika i književnosti i držali su je prijatelji u Prištini do kraja rata. Ja nisam znam da je ona ostala živa, a ove ostele su mi pustili {plaće}.

Tragali su mi za porodicom da bi je streljali, preživeli su ali s puno muke. Najpre su mi ubili oca, 84 godine star pružao je otpor pored ovog dečka. Oni mi je ubijen sestrić, vojnik Oslobođilačke vojske Kosova. Ubijem mi je stic, ubijena su mi dva brata od stričeva i dva njihova sinova. U mojoj je kući postavljeno osam ili devet spomenika [nadgrobnik] uz to što je spaljeno sve što se moglo spaliti...traktori, automobili, sve što sam imao, sve su mi uzeli. I napravili su štetu kao i ubično u svim albanskim kućama.

Ali, kada stajem i analiziram mnoge stvari, narod je mnogo propatio, nije se vodio samo jedan rat, vodili su se mnogi ratovi. Uvek je Drenica napadnuta, da ne kažem, mi smo se molili u Drenici, "ne dao bog da napadnu taj deo Kosova", zato što su tamo nepraktični predeli za borbu, i kod nas nema nekih šuma. Žemljište i putevi su svi bili izmereni od jugoslovenskih geodeta. Znali su gde postaviti oružje i koji im je domet. Nije bilo načina se braniti, zatim je oružje bilo jako slabo, ali zakletva je data, "Boriću se do smrti za slobodu domovine". I vratio bih se na radno mesto iako su posle napravljene mnoge neke greške koje nisu baš priličile nekima, a za rat su Albanci bili odlični. Hvala bogu niti jedna zemlja nije oslobođena, nikada bez nečije pomoći, hteo je bog pa Amerika, hteo je bog pa su drugi narodi koji su znali šta je patnja. I narod je u ovom stanju sad da...nije potpuno zadovoljavajuće ali nije ni loše, ne mogu reći da je loše.

Sada se ponosim u puno aspekata sa nama, sve patnje mi nestaju kada znam ko mi je majci otac, jedan Shaban Polluzha, jedan 74 godišnjak koji je prevodio 12 hiljada vojnika ratu. Zarobili su mu sve sinove, i ubijen mu je sin i on je ubijen i nije prihvatio niti da mu dodirnu telo. Sada su mu izgradili spomenik američki Albanci, američki Albanci koji rade. I oduzeli su mu zemlju i zaplenili sve što je imao u životu. Ocu se dogodila ista stvar zato što je bio njegov zet, i kao informburoist i on dok mi ih ne ubiju jer jesmr...čovek

se rađa da bi umro ali nakon smrti šta ostaje. Njima je ostao naziv “narodni heroj” s kojim se ja ponosim...s tim ko su mi bili otac i deda. Na isti način se ponose moja deca jer sam ih školovao s puno muke. Iako sam posle rata iz svih partija u opštini Glogovac bio treći, dva mandata najviše glasan kao predstavnik u skuštini opštine, i predsednik zajednice u kojoj je u pet sela bilo 215 ubijenih – u Gradici, Likošanu. Prvi pucanj kao u Vlari se čuo u Likošanu. U Glavnaselu sada Shkabaj, Driton iz Dobroševca, Čikatovo gde sam imao 215 ubijenih, samo je u mom selu bilo 93 siročadi mlađe od 15 godina. Sve ta sela su bila spaljena od 75 posto do 90 poto sva su bila u potpunosti uništena. Sva stoka ubijena, većina stabala voća posečena, svima su oduzeli traktore i poljoprivreda...ne znam što još nisi učinili našim dušama. Zbog toga ne mogu drugo reći nega da sam ponosam što sam Albanac.

Još jednom ću naglasiti ono, “vera Albanaca je albanstvo”. Svi su bili jedinstveni i rat se dobiva samo onda kada se ujedine od seljaka do akademika i kada se počinje taj postupak onda je rat pobeda naroda, pobeda ovog iskrenog naroda. Uzmimo sad za primer moju decu, ponosim se s njima, i oni se ponose sa mnom. Ponekad znam biti oštar ali zbog njihovog interesa. Dosta su obrazovani, nisam uzeo niti jednu stipendiju zato što u slučaju da mi je neko hteo mi da rekao bih, “ne, zato što ja mogu izdržati decu, dajte nekome ko je neimaštini”, iako sam bio u svim komisijama.

Pokazali su se, svi su završili fakultete, državne a ne privatne fakultete, i sinu su omogućili Univerzitet on je u BSK, doktorira sa 29 godina metalurgiju u Turskoj, na Univerzitetu, na jednom fakultetu koji je 117 ili 130 koliko je univerziteta, ovaj je 17 po svetskom renomeu. I još jednom ponavljam, za mene ste dobrodošle, jako ste iskrene, treba vas narod jako zato što kad bi ljudi govorili istinu u vremenima koja su bila, uvek se izgubila glava, a kada se negirala realnost gubio se obraz, ali se spasila glava. Vi ste za mene...imate veliku čast, poštujem vas puno kao da ste mi deca, ne zato što radite sa mnom intervju, zato što ako se to ne oseća srcem onda niko se niti počinje time baviti. Vi srcem volite pravdu, realnost.

Kada se pogleda, narodna nošnja je simboli tvoje budućnosti, tvoje države, tvoje prošlosti, i u pesmi. Zato što se u ta vremena trebala pevati na primer “Azem Bejta, Azem Galica, zbog tebe je u nevolji dela Drenica”, mislim da se morala pevati u tom okrutom obliku. Ili o Shabanu Polluzhi, ali kada se o Shabanu Polluzhi peva ilegalno, onda se puno pesama peva o njemu. I kaže se “hajde, hajde o Shaban Polluzha,” kažu, “dobro pucaš, čestita ti puška, mnoge Shkine (Srпкиnje) se ostavio udovicama”. Govorim o narodnim pesmama, kao što se to peva svugde i to je normalno. Ali kod Albanaca, jer se Albanac rađa uz muziku, raste uz muziku, umire uz muziku. Svi znaju jako dobro da kada majka rađa dete, njena se bol pretvara u ljubav za domovinu, dete. I kad se peva “nina-nina, u kolevci drvenoj ti meni postao starac u selu”, ili “pali, pali nek se dimi ženimo nekog junaka”, ili “ostavio si mi pušku da visi”, kad dete, čovek umre, i to su tri pesme. Ali kod Albanaca to je jasno da nam i muziku uzimaju, otuđuju nam je druge sile. Na primer gusle nam je ukrala Crna Gora koja je bila država ili gajde nam je uzela Makedonija ili frulu nam je uzela Srbija, a nama ostala čiftelia. Čiftelia pripada porodici šarkija, a šarkija je turska. I muziku su nam upropastili zli ljudi, naprijatelji ovog naroda.

Ja još jednom ponavljam, možda sam izostavio mnoge stvari koje sam trebao reći ali zato treba jedan roman samo za jednu osobu, a kamo li za jedan narod. Pročitao sam mnoge knjige mnogih ljudi, ali bez obzira na to što i kako, za svu moju prošlost i patnje moje duše, ili ubistva u porodici, ili dedova, ili roditelja, sve je to bolno jako. Ali, pametnih ljudi, onih koji imaju znanja treba se treba sećati, a loših ljudi

trebe biti žao zbog toga što nisu i oni bili dobri iako im je bog dao pamet i oči kao i ostalima. I zbog toga, vam se još jednom zahvaljujem iz duše.

Drugi deo

Lura Limani: Vi ste malo govorili o ocu i rekli ste da sedam godina niste znali ko vam je bio otac pošto je bio u zatvoru. Možete nam malo reći što se dogodilo nakon završetka Drugog svetkog rata i nakon smrti Shabana Polluzhe i konkretno s vašim ocem?

Enver Topilla: Nakon što sam se ja rodio, 46-te, 1946-te su uhapsili oca. Ja sam bio bio dete, a on je osuđen na 20 godina politički. Osuđen je u grupi, osam osoba mi se čini da su osuđeni na smrt a grupa od nekoliko članova, ne znam, gde je otac bio deo grupe, bio je jako dobar govornik tada bio je obrazovan, osuđeni su na 20 godina. Oslobođeni su čini mi se nakon 11 meseci prema njihovim rečima. Hapse ga po ubrzanog proceduri i vode ga u izolaciju dve i više godina vode na u izolaciju bez suđenja. I, kada se završava zatvor u Prištini, sećam se da sam se osećao dosta odraslim sa oko četiri-pet godina, sa stricem sam ga došao videti, nosili su cigle u onoj kutiji koja im je visila na vratu koja je bila puna, bez lifta, bez dizala, bez ičega...i gradili su zatvor, kao zatvorenici.

Međutim, sve u svemu...više sam odrastao kod ujaka u Polluzhi. U Polluzhi su svi kuća bile spaljene. I tamo sam išao i boravio je jer majka bila bez muža. Stric mi je jako poštovao majku i bez oca i bez brata, i kuće su sve bile spaljene u Polluzhi, imao je kuće, imao je...bio je bogataš. Shaban Polluzha se nije borio zato što nije imao, već je hteo da svi budu jednaki, da svi budu slobodni, da svi imaju dostojanstva, ali nije siromašan zato što je je imao puno zemlje, ali su mu sve oduzeli.

I, dobro znam kad je došao otac, tokom tih godina samo sam jednom bio u posetu. Kako se desilo i upravo ovaj profesor, ovaj Faton dolazi nakon 17 meseci, dolazi u Uroševac i pita ženu, "Da li zna sin govoriti?" stavlja sin ruku u one žive i dira me u licu {dodiruje obraz} i pita zašto ne pita njega već pita majku, takav slučaj se i meni dogodio.

Da, ocu su dali jednu injekciju u ramenu, nije bitno ko mu ju je dao jer ne želim etiketirati ljude...iz našeg kraja, kako bi ga otrovao. I pojavljuje mu se nešto jako štetno u ramenu {dodiruje rame} i mora, postaje jako nervozan pred kućom, ali je preživeo. I trebao je doktora, bio je neki Manevski kako su ga zvali Makedonci i operisao ga je, skinuo mu je deo mesa i izvadio taj deo i spasio je oca da ne poludi od te boli. Nikad posle nikao nikakvo pravo glasa u Savezu socijalista, nije glasala ni majka, nisam ni ja glasao pošto nisu glasali ni majka i otac.

Bio je jako pripremljen, mislim, obrazovan. Tada obrazovanje nije bilo prisutno kod ljudi i puno puta je bio, učesnik grupa za pomirenje onih koji su bili u krvnoj osveti, posredovao je. Iako kad god bi bila neka svadba negde na kojoj bi se pevale patriotske pesme oni su ga priel, "Jesi ti bio tamo? Kako se pevalo? "Što se desilo?" (nasmejao se). Uvek od maltretiranja...nikada u životu ga nisi pokorili (plaće). I, kad se uzmu te okolnostima, često me pogađaju u duši.

Ako sam mu se barem jednom suprotstavio, možda s lošom namerom ili bez loše namere, ali ono što mi

je rekao, znao je što se može dogoditi čoveku, a što se može dogoditi i meni. Zbog sam ja često išao na pomirenja, bio sam mlad ali kod nas je bila neka tradicija, jer tokom 54 godina koliko imam, u svom životu 100 puta da je ušao i izašao, nikada ga nisam dočeo sedeći, nisam ga nikada dočeo sedeći. Svaki put i kad smo iskopali kosti Fadila Grajčevcija, s prijateljima i odredima, uvek smo organizovali dočeke, pomagali smo i u pomirenjima krvne osvete i svim stvarima. Hvala bogu da ne velikan ovog naroda, Anton, Anton Çetta preuzeo inicijativu i zaustavio ubistva u Kosovu, iako su ona i dalje prisutna. Da, učinio je nešto što se ne bi moglo rešiti ni u ratu, ni u miru, uraditi ono što je učinio pomirenjima.

Nakon toga, posle rata sam i ja preuzeo inicijativu. Ono što je napravila Shukrije Gashi, organizovali smo treninga, ona je bila direktorka za posredovanje. Pomagali smo puno i mi s Amerikancima, i počeli smo pomiriti sve što je bilo zlo pre i tokom rata. Zbog toga, postoje to mnoge stvari koje ću još jednom spomenuti. Na datume se ne mogu previše usredsrediti zbog moje bolesti kao je...i još jednom kažem da je svaki put izbegavao razgovore zato što je je znao da se ja neću nikada smiriti. U tom sistemu su mi i deca, moj reći ono što znam i što jeste. Sve što je previše, pogađa u dušu kada to neko spominje a kamoli kada ja to kažem

Lura Limani: Rekli ste da i pored toga što ste živeli i radili u Prištini, na neki način ste bili nepodobni. Kada ste se počeli baviti "ilegalom", i jel nam možete ispričati neko specifično događanje pre i nakon što ste bilo u zatvoru?

Enver Topilla: Pa, vidi, ja sam rekao da sam bio s 22 godina u jugoslovenskoj vojsci, samo zato što sam bio opsovan, što mi je opsovana albanska majka napao sam ga nožem, neka učine što god žele, nožem iz puške sam ubo jednog Shka (Srbina). I, nisu me mogli osuditi zbog toga što sam...još nisam dao zakletvu. Pre zakletve nije bilo zakona po kojem se moglo suditi. I svi mi prijatelji smo se dogovorili da onaj dan kada završimo vojsku idemo kupiti bele kapice i, samo meni pošalju, samo ujutro u Mostaru, u Trebinju, belu kapicu i zaklinju se da "nikada neću videti svetlo dana", vojni zapovednici, onaj dan kada sam otpusten iz...20 godišnjak.

Ali, oni su bili...naše aktivnosti su bile jako teške zato što vam ja govorim, čovek ne znam razmišljati drugačije, za sedam-osam godina, koliko je prošlo, kad staneš razmišljati ne o ubistvu, ne o greški, ne o krađi, već protiv slovenske vlasti, protiv nepravde. Nepravdu smo uvek mrzeli, iz dna duše, uvek sam ju mrzeo. Svaki put kada je trebalo napraviti sastanak nakon što sam se zaposlio, sam se digao jer sam se zaposlio pre nego što sam otišao u jugoslovensku vojsku.

Uvek sam se suprostavio nepravdi, uvek sam bio maltretiran, uvek su me ispitivali, uvek su obili stan 69-te. Dala mi je fabrika Amortizera stan zbog moje spremne koju sam imao. Tada su organizacije delile stanove, i svaki put kad bi išao moram sam promeniti cilindar na vratima, pet meseci ili šest meseci koliko je prošlo obili su mi stan bez mog prisustva, Služba državne sigurnosti. I, ne znam što je više potrebno pošto nikad nisam glasao kao čovek, zato što otac nisam tada imao prava u Savezu socijalista. Majka, Shabanova kćerka nije išla glasati zbog oba. I ja zbog oca i mjake nikada niti jedan glas nisam dao jugoslovenima.

A naše aktivnosti nikada nisu zaustavljene. Nisu se zaustavile ni kad su mi se deca rodila, nismo ih ni ujaci ni ja prekinuli, ali je bilo težih aktivnosti. Zato što se nije svako mogao baviti aktivnostima. Nisam ni ja

ranije kao sam imao oca, i porodicu koja je bila napačena. I gosti su nam dolazili, trebali su nam dolaziti noću, da nam doću dolaze. I bio je slučaj, kad su me pustili iz zatvora pozvali su me u stanicu policije, 83-će, i ja nisam otišao. Nisam hteo da idem. Pozvao su me tri puta da me moraju silom privesti. Kad sam otišao stavio je ruku u džep neki komandir stanice neki Albanac i kaže, “Ko si ti da ne dođeš?”, kažem, “Ja sam svoje obavio, što ti imaš sa mnom?”. Govorio mi je jako dobro, nikada neću zaboraviti. Kaže, “Ti otpraćuješ ljude, dolaze te videti noću, pratiš ih po kukuruzu i poljima, ne vraćaju se na put”. Kaže, “I pratiš ljude. Mi znamo ko ti sve dolazi, i kako ti dolazi. Dolaze ti tri vrste ljudi: jedna da vidi što ti se desilo, druga da vidi što još misliš i treća da vidi kako si najebao”, kaže, “što su ti učinili u zatvoru”. I sada nakon što sam rekao sve ove reči, uvek kad god je bilo potrebno sam bio aktivan.

Lura Limani: Da li nam možete malo govoriti o vašem radu i iskustvu tokom 90-ih pošto ste radili u Ferronikelu nakon što se izašli iz zatvora....

Enver Topilla: Da.

Lura Limani: Što se posle desilo?

Enver Topilla: Nakon zatvorskih muka, bio sam devet meseci bez posla, a imao sam šestoro dece. Zaposlio sam se po konkursu, nisam nikoga poznavao i radio sam šest i po meseci. Nakon šest i po meseci, jedan od direktora kadra, Albanac, jedan karakterističan potpis i pisao je Opštinskom komitetu u Glogovcu, kaže “Čovek je dobio radni odnos”, za šest meseci se dobiva radni odnos, kaže, “ako želite preuzmite mere, odgovornost je vaša”. I, za dva sata, nakon dva sata pošalju jednog i kažu, “Pošalji mu odluku neka ide kući”. On kaže, “Ne, jer nije bilo ničega lošeg s njegove strane, mora izdržati porodicu. Izbacite onda i mene!” Onda tu odluku uzmu trojica, pošto je bila jedna organizacija od hiljadu radnika, 20 ljudi nijeradilo ništa, bavili su se glasinama za što su plaćeni od slovenskih vlasti. Greške toga vremena. I donesu mi rešenje, i ja idem nasmejan kući, svi okolo plaću. Svi su znali zašto su me izbacili s posla.

Onda sam ostao bez posla. U Srbici mi je primila jedna organizacija, nisam nikome hteo ostati u teretu. Primili su me na Površinskom kopu u Belačevcu, sada KEK – elektro...šta je KEK. I nakon što sam počeo raditi sve su zvali na razgovor i bili su blizu toga da završe u zatvor, “Zašto ste ga primili”. Smejao sam se i rekao, “Evo gde sam, nema potrebe za tim”. Osudili su me za oružje, osudili su me zato što decu nisam slao na vojne vežbe, osudili su me još pet puta. Po mesec, mesec i po dana, po 25-26 dana, ali sam nekih pet puta bio osuđen nakon toga, četiri radne mesta. Nakon toga su me primili, to je peto mesto, kada su me primili u toplani Kombinata. KEK se ranije zvao Kombinat. I radio sam 18 godina, šest i po godina sam bio na privremenom dopustu pošto su me izbacili, kao i sve, do organizovanja Oslobođilačke vojske Kosova. Nakon toga, bio sam udaljen s posla i dali su mi po pola plate...tamo. Bio sam na radnom mestu nadzornika, vodio sam jedno radno mesto, i, kada je nastala Oslobođilačka vojska Kosova sam se odmah priključio, prvi dan sam se priključio.

Lura Limani: Koje su to godine?

Enver Topilla: To je '98 godina, '98 je osnovana Oslobođilačka vojska Kosova i nisam imao koga poslati u Albaniju po oružje, zato što smo se normalno, nema tu šta, naoružavali iz Albanije. Kupio sam oružje za 1500 maraka, ja i Azem Nika tako u neimaštini, Azem Nika je direktor u “Kosova Siguron”. Zapravo brat,

tada nisam imao para, mi ga je kupio, koji je vojnik Oslobodilačke vojske Kosova i zdravstveni invalid, Sejdi Topilla, brat. Kupio mi je oružje i rekao, "Idi, kao ... "Dalsh, si t'dalsho'ktu"...vojnik.

U jednom slučaju, u Vrbovcu, u kući Tafe Rukiqija, Tafa i Ajet Rukiqi bili su politički osuđenici, bili su mi prijatelji. I, satelitskim telefonom Fehmija Lladrovcija, Fehmi Lladrovci je uhvaćen, sada mu je brat ambasador u Albaniji, Ramiz (nasmeljao se). I Femija...njegovim telefonom, minut satelitskog telefona je koštao 18 maraka, i nakon nekih 40 minuta, obavestio sam ukućane Tafe Rukiqija. Spojio me direktno Ramiz u Briselu, javljao sam gde NATO treba da odara, ja sam javljao. Ne da to ja kažem, već je bilo 20 svedoka, mogu ti nabrojati koga god želiš. I pokušao sam spasiti "Feronikel" svom dušom nakon sedam...jer mi je bilo žao "Feronikela", zato što je fabrika s velikim renomeom. I nakon nedelju dana bacaju na "Feronikel" 34 projektila NATO-a pogađaju "Feronikel", apsolutno ih nisam mogao spasiti.

Moram sam javiti koliko je obijenih, gde stoji jugoslovenska vojska. Samo u mom selu od 200 kuća je bilo 14 punktova policije i vojske...u selu Shkaba, u Glavnaselu, bivše Glavnaselo gde je 73 ubijenih. To je ono što sam morao učiniti da se priključim sa celom porodicom, i da vodimo taj rat, uz tu patnju. A što se tiče posla kao što sam rekao, nikad se nisam mogao stabilizovati, uvek sam morao u tim godinama raditi cigle i prodati ih kako bi izdržavao decu. Jer je otac bio nezaposlen, bolestan, morao sam izdržavati decu, i tako...

Lura Limani: Nakon '98-e, vi ste se priključili OVK. Možete nam reći nešto o vremenu rata i pretpostavljam da ste išli u brda zajedno s vašim sinom?

Enver Topilla: U našem selu kao takvom sada ima malo više vojnika, ali kada bi se mene pitalo ja bih učinio, kada bih bio faktor...celi albanski narod je bio u ratu, svi su ratni veterani, što se mene tiče. Ne treba se ovako raditi podela, meni se ovo ne sviđa. Zato što i majka koja je dala hranu, i ona koja se brinula o detetu, i čovek koji se nije razdvojio od svoje porodice, čovek koji je znao da će biti ubijen pa se nije razdvojio od nje, zato što je albanski narod bio jako mali a imao je puno vojnika. Već bi bolje bilo da se kao u francuskoj svi proglaše vojnicima, mislim proglaše ratnim veteranima, veteranima. Zato što je jugoslovenski sistem bio jako ružan, jer i da je neka žena nekoma očistila cipele, ili oprala čarape oni su pisali da je pomagala vojsku. Svi su se Albanci trudili u ratu, od akademika doseljaka.

Rat je kod nas počeo...najpre je počeo u Likošanu. Ubijena je porodica Xhemaj, 11 osoba. Branjeni su sa svih strana, dolaze...ali mi tamo...bilo je nespremno jer se u rat ne ide, mora se pripremiti možda tri godine da bi se ratovalo sat vremena ili pet sati...a ne ići kako su ljudi mislili. I, tokom izviđanja nam je ubijen jedan momak u trafostanici, neki Abdullah Nika. U selu je bila velika zbrka, kad su počeli helikopteri i avioni i sredstva, otišao sam u naše selo sam otišao videti direktno šta se događa. I, uzeli su dvojicu momaka, jednog iz Qerezija, jednog iz Baksija i povelili ih sa sobom, jedan je prodavao cigarete a drugi je popravljao ogradu. I doveli su ih u Likošane i vezani za jedan stub, policija ih je tamo i streljala. Jedan kuća, mi smo ih gledali a oni su pucali od tamo, pucali su žestoko. Vraćam se kući, i onda nakon jako kratko vremena počinje u Prekazu.

Porodica Adema Jasharija, koja je Adem Jashari sa Hamzom...i nezavisni sindikat u kojem su bili iz kojeg su izašli, jer je Hamza radio u fabrici municije u Srbici, bio je komercijalist. Hamza je bio najveći aktivist za

prava radnika i Albanaca. Brat Adema Jasharija – Hamza, i Adem. Njihov je otac bio učitelj, a moj otac i njihov otac...mislim, i Hamzini i Ademovi ujaci su iz Lauše, Geciji iz Lauše, ujaci su ih istog mesta. Otac je njihov rođak, jako blizak.

I Adem je više puta napadnut, niti jedno se nije predao, nije odustao. Njegova porodica je ubijena na taj način drugog dana. S ovim profesorom sam se ponovo digao drugi dan, a imali smo traktor, ali sad su nam ga uzeli, oštetili su nam ga. I trebao sam otići u Prekaz i izašli su mi sami oni iz Prekaza i u Ngojfilu kako mi kažemo Prelovac ovde Mikušnica, i ne daju mi da idem dalje jer je bilo nemoguće živ ući u Prekaz zbog teškog oružja koje se koristilo. Zato što je Prekaz jako čudan, ne kažem da je sve dobro, ali ima...zemlja je stvorila junake.

I 81-ve, 13. maja na „Dan vojske...jugoslovenske policije“ zvao se Tahir Meha borio se u Prekazu. Tahir Meha. Tahir Meha je bio prijatelj mog brata od strica, oženjen je njihovom devojkom...njegova sestra od strica. Ja sam bio u samici u Lipljanu, kada je...kada je ratovao Tahir Meha. Takve su se borbe retko događale, ali za nas je najbolja sreća to što je bio što smo imali diplomirani inženjer je bio, završio je u Hrvatskoj Fehmi Lladrovci, bio nam je komandant. A jednom se jako naljutio, „Zašto si kupio oružje u neimaštini, kada bi ti ga ja mogao doneti?“. On je imao snajper koji je koštao 17 hiljada maraka. 12.6 je imao snažan snajper. I, pošalje mi šanžer sa 30 metaka kao nagradu. I u istom slučaju, jedan šanžer kada pišu novine dam sam bio učesnik, taj dan je ubijen Fehmija jaki, ali ja sam bolovao od kičme i još jedan šanžer a 30 metaka mi pošalje ovaj put kao poklon Sabit Geci protiv kojeg se vode procedure. Sabit i Geciji iz Lauše – ujaci moga oca, i Ademu Jashariju su bili ujaci i Hamzi, u Lauši.

Borbe su bile jako teške, porodica je jako patila, sredstva koja su jugosloveni koristili su bila snažna. Ali Albanci kao što kažem, onaj dan kad je ubijen Fehmija, pričam dokazane stvari, mogu ih dokazati...sedam osoba je ostalo na toj položaju ubijen nam je Zhevzhez Zeka, pogodila ga je granata i niti jedan njegov deo nije preostao. Bili smo u važdušnoj liniji 115 metara i pevali smo jednu pesmu, pesmu koju nikad nisam čuo, i počeli smo, „Gde se rađa sunce, zalazi mesec, ćuti Selmane, jer dosta će radati majka“ (nasmejao se). I nije se čulo ništa, ali je bilo puno blata, ostala nam je odeća u rovu, na položaju. Veće smo muke imali od cepanki nego od metaka. I pola su oštećeni još sedmoro ljudi, dobro ja nisam ranje...tamo smo ostali, nismo znali ni kuda kenuti.

Lura Limani: Kad je to bilo, jeste bili...?

Enver Topilla: To je bilo 22. Septembra 1998.

Lura Limani: U kojem je to selu bilo?

Enver Topilla: Shkaba, Glavnaselo.

Lura Limani: U Shkabi. Jeste bili kod kuće, gde ste bili?

Enver Topilla: Ne znam mesta gde su bili.

Lura Limani: Mislim ne ovako...tokom rata, tokom pregovora...kada se niste borili, da li ste bili kući?

Enver Topilla: Ne kući nismo mogli biti. Bili smo u šumi. Ali nisam se kretao jer...bilo je jako zanimljivo, neke stvari su se radile bez znanja. Kada bi se hodalo napred pogodio bi te metak jer je zemlja bila izmerena od strane njihovih geodeta, a njihovo oružje gađalo daleko. Ali oni su gađali ovako a ti bi se vrteli {pokreće ruku o obliku kruga} oko njih, uvek smo bili u pokretu. Noću se oni nisu kretali iako je bilo četrnaest punktova u mom selu, njihovih, mi smo uvek spavali noću tako u zapaljenoj kuci. Trudili smo se kuvati, opstati i onda bismo ujutro otišli u šumu, uvek u tim šumama tamo. Ponekad bi samo stali, stajali, nisi znao što se dešava jer su nam i stoku ubili, oštetili su nam je, spalili su i žitarice i sve. Stoka bi otišla [nerazumljivo.] jer ni stoka nije ostala sama. Zanimljivo, mi smo gledali sve iz blizine.

Stanovništvo je otišlo, najviše je patilo stanovništvo. Jer su u njihovom prisustvu ubijeni mnogi ljudi kao što je ubijen moj otac, braća od strica i sve ostali. I ubijeni su...sada zamisli selo od 200 kuća, 78 ubijenih, to nije igra, 40 ljudi je ubijeno odjednom. Ali kod nas postoji veliki nedostatak, kad se oslobodimo mi nismo kakvi bi trebali koliko bi trebalo zato što se nigde ne potenciraju. Nije šteta održati godišnjice ljudima koji su oslobodili domovinu...ali sad ja ne znam, ne razumem ljude.

Lura Limani: Gde ste bili kad je rat završio?

Enver Topilla: Kada je rat završio sam bio u selu. Kad je rat počeo sam bio u selu, kad je završio sam bio u selu. Nismo imali...dva puta sam bio na Čičavici, imali samo jedan jako težan slučaj sa Ilazom Lladrovcije i još dvojicom, ostali smo, zove se, neki Behadell iz Gradice, došli su i pucali su jako puno na nas dok smo prelazili polje. Kod Dibrana iz Gradice ispaljeno je na jednom polju više od 30 granata koje su dolazile iz Qerezija, i odjednom mi se ugrijalo lice ali je zemlja bila mokra hvala bogu, mokro polje i granata je ušla u zemlju i sva se zemlja diže {diže ruke } i ja padnem. Kaže, „Da li te je pogodila?“, ja sam se počeo smejeti i kažem, „Ne, no i ovaj put sam se spasio“. Dok smo prošli najviše 70 metara, pet granata je palo na obe strane {pokazuje rukama tregon me duar}, i opet smo preživeli’.

Lura Limani: Što se dogodilo...kako ste saznali da je završio rat?

Enver Topilla: Pa pratili smo, pratili su. Imao smo našu radio vezu, imali smo pratnju koja je imala i džepni radio. Jako je zanimljivo kada smo htela zamotati duvan, našli bismo neku svesku negde, skuvali bismo sveske. Crte bi nestale i onda smo ih sekli i motali smo cigarete, kako god to bilo mi smo to morali. I baterije za radio smo jako dobro čuvali, stavljali smo ih u vrelu vodu i grejali ih, pripremali ih i slušali radio na kraju. Svi smo bili u toku, kažem, ja sam lično i imam 15 svedoka imenom da sam ja telefonom Fehmija Lladrovcija iz Vrbovca javljao gde treba NATO da udari. „Feronikel” nisam uspeo da spasim, za sedam dana 32...34 projektila su ga pogodila, ja sam izveštavao jer smo znali uvek šta se kreće i gde se kreće. A poslednji dan, kada je povukla policija i vojska, mome sestričnu od 19 godina Fitimu Gashiju se povelu...ne Mentor Gashi, njemu se povelu (nasmejao se) i kaže, „Moram ići pucati na njih“ i prema komandantu, mom prijatelju Hysni Shabaniju, kaže „Enver, 72 metaka iz automatske puške je ispalio dečko na njih“. Ubili su ga i bacili u bunar. Bunar je bio sedam ili devet metara i tamo su ga bacili, poslednji dan u Kjemu, 16. juna čini mi se.

Lura Limani: Šta se desilo nakon rata, kad je rat završio i kada su se svi povukli? Šta ste vi specifično učinili?

Enver Topilla: Kod Albanaca partije su nove, Albanci ne vole partije, partije su kao biznis. Celokupan narod je bio u Demokratskoj partiji, Demokratskom savezu ili gde su već bili...nismo bili zadovoljni ni njome jer samo da bi prešli iz Saveza socijalista ili Saveza komunista ljudi bi se priključili kojoj god stranci koja bi se pojavila. Što god ti mislio mi bismo to prihvatili nismo hteli ostati gde smo bili iako ja nisam nisam bio komunista, nikad nisam glasao za socijaliste, hteo sam da se maknu, narod, narod je patio.

Ali su nakon rata počeli...i rat se vodio na tri načina, kao što su mi rekli oni u zatvoru. Neki su bili takvi kako bi mi rekli "na zalošt božju", kako glasi ona narodna poslovice, neki su se trudili da pokriju greške njihovih porodica. I išli su u rat, bili su vojnici koji su zauzeli i pljačkali, radili greške i ljudi u tri forme se rat vodio, što nismo znali. Zapravo, vraćam se jedan korak nazad, ali ne nije nazad, to je napred, kada smo išli u kampanju predložili su me za savetnika u skupštini opštine i otišli smo u Komorane, počeli su oni ljudi prolaziti i govoriti o tome što će raditi, što će napraviti a ja nisam nikad čuo nisam bio na sastancima, kad sam se zatekao s ovim. Stvarno, ja ne znam što oni govore, i ja sam s njima, ali ću raditi svom dušom realno bez partijske ili verske razlike za ovaj narod. I dobio sam najviše glasova zbog tih iskrenih reči koje sam rekao.

Nakon rata je, počelo je stizati mnogo pomoći. U jednom slučaju, bilo je nakon rata u Prizrenu kada sam bio zastupnik sa Shabanom Shalom. General Shaban Shala, umro je kao politički zatvorenik. I, sa mnogo drugova tamo je bio i Hashim Thaçi, svi su bili tamo. Izabrali smo Pokret i pretvoriti i Naprednu stranku, Pokret se pretvorio u Naprednu stranku, Bardhyl Mahmuti je imenovan za predsednika Napredne stranke. Onda je jako brzo nakon toga osnovana Demokratska partija Kosova. Bio sam član Demokratske partije Kosova, govorim ponovo bez stranačke razlike, čovek kao čovek, u bilo kojoj stranci igra veliku ulogu i imenovan sam službeno i predsednikom zajednice i predsednikom partije, pod-ogranka. Tada je počela stizati pomoć i kanadski KFOR sa Vilsonom dolazi i toliko me ceni u takvoj realnosti i poziva službenu Švajcarsku i izdvajaju milion maraka, Švajcarska daje toliko za obnovu 73 kuće pete kategorije u mom selu. Prvo selo u kojem se gradi u bilo kojoj kategoriji. Zapravo četvrte kategorije jer su iz pete uništene, četvrte do prve. I, ti ljudi mi pomažu srdačno.

Počela su društva političkih osuđenika kamionima nositi odeću i moja pokojna žena im ne da u našem dvorištu jer su kuće bile spaljene. Već kaže, „Ondesite to tamo gde je mesto da bi se podelilo narodu“, i oni kažu „Ovo je predviđeno za ovu osobu.“ Ona kaže, „Možete to maknuti iz dvorišta jer je on zauzet i ne sme, bez njegovog dopuštenja ne smemo ništa ostaviti u dvorište pre nego što to odnese na pravo mesto i podelite narodu“. I bilo je oformljena komisija, bio je jedan Milazim...Karačica se zove, dečko je poznavao narod jako dobro, puno mi je pomogao i on je podelio te materijalne stvari. Nikad se nisam približio i nisam znao ni što je stiglo ni što nije stiglo, nisam mogao misliti tako i gledati ljude u tom stanju. Nekad su im stigla vozila iz inostranstva i dobili su pare, uzeli su onih 3 posto i dobili pare, i svašta su radili. Često nisam imao iz čega im pomoći, govorio bih sebi, „Uzmi džak brašna ili nešto“, pošto oni ne pomažu da se istovari kamion ili nešto tako.

Kada su se, jednom prilikom politički osuđeni u Prištini na jednom sastanku u Skupštini digli i rekli, došlo nam je 1200 litara ulja, kaže gledali smo gde je politija i primoran sam bio jer sam jako oštar kad je nepravda u pitanju. Rekao sam, „Ma ne bre, u mom je selu došlo možda deset hiljada litara ulja a u ovako velikoj organizaciji 1200, sram vas bilo!“, znaš ovako se izražavam na najbanalniji način. I pomaže se ljudi

najsrdacnije, ali sam bio jako opterećen zato što sam iskopavao puno tela.

Nakon što su mi ubili oca, oca su mi bacili u bunar, morali smo ga izvaditi, nismo ga mogli sahraniti. Uzeli su ga i bacili u bunar. I, nakon četiri-pet meseci su došli izvadili ga, sahranio sam ga, bavio sam se telima sa stranim delegacijama, sa ljudima. Raspala mi se, dok sam je vadio iz rova gde su bacili leševe, zajedno, prepolovio sam telo, kada sam ga držao za pojas raspalo se u dva dela jer su se raspalada u zemlji po pet-šest meseci. A celo vreme, najveća briga mije bila u pripremi godišnjice, pomogli su mi mnogo predsednici sela i vođe. Došlo je puno stranih delegacija i ljudi u pomoć, sedam godina sam obeležavao godišnjice za 215 najbolje moguće, i nakon sedam godina ih više nikada niko nije održao. Zato što su imenovani oni ljudi koji nisu uopšte patili, samo da bi se obogatili.

Treći deo

Onda smo kao skuština imali puteve, imali smo vode, imali smo...i ja se dižem izvan dnevnog reda, bez procedure, tražim Likošane gde je zapucala prvi puška kao u Vlari, i proglašava se da se u Likošanu čula prva puška na Kosovu, jer sam bio predsednik zajednice u Likošanima u Qyrecu. A onda je nastavio tok, život, rad, ljudi...bio sam i u upravnom odboru za imenovanje direktora odbora. Ali ne razumem, nisam faktor da se bavim politikom, moraš biti političar. Mora se razumeti u tendere i krađu, moraš biti iz tog ranga...ne želim ući ni u to što se dešava. Ali je tender, iskreno, gubitak za državu!

Kaltrina Krasniqi: Da li možete malo vratiti na početak?

Enver Topilla: Jedan dan sam pratio akademika Marka Krasniqija, naježio sam se dok govorim o tome. I, sve što je učinio čovek me je nateralo da plaćem možda i da razmislim zašto prvi čovek je oteran od strane vlasti, jugoslovenskih vlasti, koji je deklasiran kao čovek jer i meni kažu ljudi, kaže, „Zašto si bre Envere onda bio *‘Nepodoban’*, a i sada si nepodoban, zašto se ne prilagođavaš?“. Nepravdi, ne mogu! Kada sam završio prvi razred osnovne škole, tada su nagrađivali učenike, bio sam...siromaštvo je prevladalo i bio sam...učitelj mi je bio Veli Gjinovci i Makermala iz Drenice i nagrađen sam bio knjigom Marka Krasniqija, ta knjiga...tamo mi je u knjižari, „Naručena pošta“, kao učenik, sa „Naručenom poštom“. I, kao i sva deca, nije bilo neke razlike a škola je bila jako zahtevna. Jedna narodna arapska izreka o neobrazovanim ljudima kaže, „Hajvan u telu osobe“, škola je iznad svega. Bio sam kao i sva ostala deca, malo više sam propatio ali...

Kaltrina Krasniqi: Da li ste imali sestre i braću?

Enver Topilla: Da, imao sam pet sestara i jednog brata. Moj brat ima petoro dece, pet sina. Svi su završili fakultet, i kod njega kao kod mene. On je zubni tehničar, ima ordinaciju. Bio je jako dobar vojnik, bolničar, on je i ratni invalid. I, u 80ima, godinu dana pre 81-ve kada sam osuđen, bio je u jugoslovenskoj vojsci, bio je u Makedoniji su ga poslali, u kasarni Maršal Tito, kad se polagala zakletva sam otišao ali se nije uopšte pojavio na zakletvi, zakleo se kod kuće da „Se nikada neću zakleti drugu Titu na vernost“. I poslali su mi ga u zatvor, Goce Delčev, držali su ga dva meseca u zatvoru. Išao sam od čoveka do čoveka sa jednim ciljem, s jednim bošnjačkim stegonošem, on je bio iz zatvora. I, išao sam od čoveka do čoveka i bio sam

primoran dati 20 hiljada maraka i izvadio sam ga iz zatvora, zato što nije dao zakletvu. I, nisam ništa moga, otac je govorio, „Zar ste malo patili?“, govorio sam mu, „Ne voli Tita, ne mogu mu ništa“ (smeje se).

Lura Limani: Brat je bio mlađi zar ne?

Enver Topilla: Ja sam najstarije dete, a on je sedam i po godine mlađi, kad je otac izašao iz zatvora. Onda su se rodile sestre, sestri koja se rodila nakon brata je sin pao kao heroj Mentor Gashi. Sva deca mojih sestara su završila fakultet.

Lura Limani: Gde ste vi išli u osnovnu školu? Jeste išli u selu u Shkabi, jeste nastavili...?

Enver Topilla: Ne, tada je osnovna škola bila u Dritanu u Dobroševcu. Bila je daleko, ne znam koliko je sela išlo tamo, ali sada s ogromnim zakašnjenjem je izgrađena osmogodišnja škola tamo. Imao sam dugu pauzu, zato što nisam imao gde ići četiri godine. A nakon toga je najpre otvorena u Glogovcu, a posle su otvorene ove ostale škole...jako dugo se kasnilo.

Kaltrina Krasniqi: A nakon osnovne škole jeste išli u srednju školu?

Enver Topilla: Osnovnu školu sam završio i onda sam išao u srednju školu, ali sam išao privatno jer mi nisu dali da idem. Srednju školu sam završio u Zvečanu kod Mitrovice, a Višu industrijsku školu sam završio u Mitrovici s one strane mosta, tehnička škola je u to vreme bila tamo. Završio sam ih, ali sam uvek morao, nikad nisam mogao drugačije osim ilegalno zbog porodice.

Kaltrina Krasniqi: 1981. godine koliko ste bili u zatvoru? Koliko ste dugo bili tamo?

Enver Topilla: Ja sam i ranije rekao, najpre sam bio izolovan u noći između 30. aprila i maja, izolovali su nas 120 osoba i poslali u Lipljan bez sudskog postupka.

Kaltrina Krasniqi: Da li imate neku ideju zašto ste bili izolovani, da li to bilo zbog porodičnog porekla ili je bilo nekog drugog razloga?

Enver Topilla: Ne, radili su izolacija kako ne bi navodno uticali na stanovništvo. I mene su izolovali zbog Amortizera jer su me jako poštovali ljudi i zato što sam se 79-te digao protiv Reno Servisa iz Beograda, protiv Beograda, protiv nepravde. I onda svake subote ili nedjelje kada bih išao na selo sam se morao javiti policijskoj stanici u Prištini, jer sam od 69-te imao državni stan, to se na srpskom zvalo „Samački htotel“. Jedan mali stan, prodao sam ga pre šest godina, iako mi ga je oduzeo Habitat, ali su mi ga posla vratili. Uduzeli su mi i stanu Kupusištu, 76 četvornih metara, kad sam završio u zatvoru, a posle su mi ga vratili. I, to je...izolacija se vršila, izolacija bez suđenja, samo uz jedan potpis, bio je to član 46. Bilo je uticaja na narod, bilo je opasno i otišli smo sa svim intelektualcima, bio je tamo i predsednik opštine Podujevo, bio je Ilaz Pireva, bio je Dibran Bajraktari. Bili su mnogi eminentni ljudi tamo, 120 ljudi.

A njih su pustili pa je posla ostalo nas sedam-osam osoba. Nakon mesec dana su sve pustili, a mene su držali još 15 dana tamo. I poslali su me u Mitrovici, uzeli su me i poslali u zatvor u Mitrovici, s druge strane mosta jedan zatvor, rekao sam vam, jako loš, najgori zatvor koji postoji, Italijanska je počinila samoubistvo. I tamo je bio podrum u kojem nismo mogli videti ni koja je boja odeće i posteljine, zato što su na vratimo otvorili malu rupu, išli smo redom na njoj disati, zato što je vazduh bio težak, bilo nas je 15

ljudi. I od tamo, nakon tri ili četiri meseca izolacije sudili su mi zbog krivičnog dela i izdržao sam još dve godine. Da, bio sam još meseci u bolnici, rekao sam, u Centralnom zatvoru Jugoslavije zbog maltretiranja, ostatak sam proveo u bolnicama, u Uroševcu, u Prištini, u Sarajevu, u Mitrovici, u Foči, u svim zatvorima, u Beogradu, svim jugoslovenskim zatvorima.

Kaltrina Krasniqi: Da li ste inače boravili u delovima sa ostalim političkim zatvorenicima, ili je bilo...?

Enver Topilla: Ne, nema samo političkih zatvorenika u zatvorima, ali razmišljam kada kažu za Adema Demaćija, "Da je napravio ovu grešku, ili da nije". U popravnom doma ima fabrika, ima ih u Nišu, ima ih svugde. Kao što je na primer ranije bilo i u Istoku, u Dubravi. Bio je i ovaj zatvor koji je kod Vučitrna, ima fabrika, ima poljoprivrede koje se...

Nas je bilo 17 političkih zatvorenika u Foči, poslali su nas iz Sarajeba, ali ja sam imao poseban tretman zbog zdravstvenih razloga koji su utvrdili doktori. I, ponekad sam išao i radio u fabrici, tamo sam sreo i tri fratra iz crkve u Duvnu. Dva franjevac i fra Ferdinando, on fra Ferdinando je po drugi put bio osuđen na 15 godina, to su najeminentniji ljudi što se mene tiče. Nemojte me krivo shvatiti zbog ovoga što govorim. I, mi se nismo s njima mešali, niti su nas ometali u šetnji, poštovali su nas i zatvorenici, dobro smo se čuvali jer nismo hteli imati posla ni sam kim, apsolutno! Bilo je i Albanaca zbog ubistva u Sarajevu i drugde u Jugoslaviji koliko hoćeš. Mi smo bili prijatelji, bio sam sa Nazmi Selmanijem koji je bio predsednik u Dečanima, sad mu je brat predsednik, s njim sam bio. Bio je još neki Jashat Salihu...on je general, umro je, bio je profesor engleskog. Bio sam s Alushom Thaqijem, on je direktor škole u Lapušniku, i s mnogim dugovima s kojima sam bio zajedno tamo. Nikada nismo imali nikakve nesporazume, a u zatvoru su videli da smo mi imali, i Srbi i Bošnjaci i zatvorenici...zato što je tamo više osuđenih zbog silovanja i loših stvari. Imali smo kaže, „jednog nadređenog, jednog roditelja, člana porodice koji nam obrazovao Adema Demaćija.“ Zatvorenici kažu. A mi možete govoriti loše o njemu. Ali za čoveka kao što je on, (nasmejao se) treba se ustati kad god se o njemu govori.

Lura Limani: Nakon što ste oslobođeni i uključeni...da li ste bili jedan od učesnika, napomenuli ste da ste i s ocem raditi na pomirenju krvne osvete u tradicionalnom obliku. Kada je počela inicijativa s Antonom Çettom i nekih drugih zatvorenika, bivših političkih zatvorenika, da li ste učestvovali na tim mirenjima?

Enver Topilla: Ne znam gde sam ostavio fotografiju na kojoj smo bili...{traži po džepu}...jednom kad smo vadili kosti Fadila Grajčevcija s prijateljima, tu su fotografije sa Shabanom Shalom, sa Jakupom Krasniqijem, blizak sam, bio sam jako blizak s njima. Ali, kod nas je jedna potpuno drugačija tradicija jer sam uvek morao pratiti oca. Pusti Labinote {obraća se prisutnom}. Inače sam uvek bio učesnik, učestvovao sam u pomirenjima krvnih osvetnika, ali ne uvek, nemojte me krivo razumeti. Moje su aktivnosti bile teže jer je neko morao izdržavati porodicu, morao sam često hteo ili ne raditi fizičke poslove, zato što je naš otac bio nemoguć, ali kad je trebalo s ocem, slao sam ga ponekad. I uvek sam imao neko poštovanje, a posebno se izdvaja kao što jeste, bitno što jesmo, njih ne može niko zameniti ali sam bio aktivist na godišnjicama, završetke i takve stvari, i tokom i pre rata.

Lura Limani: Nakon rata, zajedno sa Shukrije Gashin ste preuzeli novu inicijativu za pomirenje. Možete nam reći više o toj inicijativi?

Enver Topilla: Nakon rata opština je slala po troje-četvoro ljudi, mislim iz Skuštine, iz Skupštine opštine, a to smo bili ja, Enver Deliu iz Obrije kojem je ubijena cela porodica i dete od šest nedelja, neki Halit Vorani. Bilo nas je četvoro-petoro a bilo je sedam opština, mislim dok sam ja bio. Sad je sramota reći da sam proglašen najboljim sa Imerom Deliuom. Hteo je bog da nam se poklopilo zato što je Shukrije Gashi bila politički osuđena, Shuki. Bila je verena sa Nuhijom Berishom palim herojem...naroda i svaku godišnjicu, svaki put, u svakom slučaju, svaki...uvek nam je došla u kuću, sa mnogim ljudima. Imali smo jedan jako težak slučaj u mom selu, jer sam možda morao dan i noć ići kad je prestala besa ili tako, jer su se ubijali...neću reći zbog čega, između sebe neki rođaci. I mnogo puta sam možda bio oštar jer sam iz morao zaustaviti kada nije bilo u redu, zato što sam dobro poznao slučajeve. I onda sam pozvao Shuki, došla je i Shuki, predsednik opštine, mnogi su došli. Došla je i televizija i sve, na prvom pomirenju do kojeg je došlo, ja sam bio inicijator i desilo se...nisam ni prihvatio da se komšija seli od tamo, niti da se plaća za krv, niti apsolutno ništa. Imali smo jedno jako iskreno pomirenje.

I onda što se dalje desilo...s izuzetkom na to da sam u zadnje vreme malo propao zbog bolesti. Jer sam morao operirati kičmu, jedna teška operacija, onda sam zbog pritiska ostao u Sali. I onda su se javljale stvari, išla kod muža, pitala me, nije me pitala, udala se, razvela se...to su stvari koje, to su normalne stvari, i po veri se devojka i momak moraju upoznati, venčati. Ali kako mi se udala, kako mi je otišla, kako je to napravila, nasmejao sam se i rekao, „Kad bismo se mi počeli time baviti smo jednaki nuli“. I kad je trebalo smo išli ali sad je lakše jer na primer i kad ne bi ništa znao, kad odlazi otac Fehmi Lladrovcija, ide brat Adema Jasharija, ide ona...meni se dao bog neće ništa desiti jer kad mi oni došli svakako mora oprostiti krv, nemam šta da radim. Jer će reći, „Pao je boreći se za tebe i mene“, eto to „a ti sprečavaš ove stvari“. Sad su neke stvari puno lakše, i ako mi je otac pao heroj, ja to ne mogu podneti te fore da se neko hvata za to zašto...mora se znati realnost.

Imam puno ljudi, poštuju me jer kad bih ti učinio neko dobro delo, ne bi ti tražio ništa zauzvrat. A inače bih te pitao, „Imaš para, idemo na kafu“, i kad ja nisam imao. Kada nisam mogao učiniti dobro sam se razboleo zašto ne mogu učiniti dobro. Dao sam to, to je bilo poštovanje prema mnogim ljudima, prema profesorima, prema ljudima, prema prijateljima. Još se zahvaljujem deci jer kažu, „Nikad te tvoja deca nisu dovela u neugodnost“, jer kad mi je sin bio u Mitrovici, svaki put, sve sam ih poznao, svaki put kada sam hteo otići popiti kafu, zvao je telefonom svoju majku, „Oj majko, ako će otac doći ja neću izaći na ispit“. Pa sam jako pazio, nisam hteo ukaljati ni obraz dede, niti ova, niti svoj, ni bajraktar lak se ne nasleđuje kao nekada „Ja sam sin od bajraktara“, a svašta bi radio. Bajraktar je onaj koji nosi bajrak u moru, zastavu kako mi kažemo, a ne sa kolena na koleno. Ja mogu osramotiti oca i dedu, ne zato što nisam dobar čovek, već moram biti jako pažljiv.

Kaltrina Krasniqi: Da li ste vi u vašoj porodici znali za istoriju Shabana Polluzhe? Da li je bilo neke priče koja vas je pratila tokom života?

Enver Topilla: Shaban Polluzha ja imao, ima živog sina Ramadana, poslednjeg sina, najmlađeg. I, nikada nije, nije išao ka tome da učini nešto kao ostali. To je bilo jako teško vreme, mi smo pre rata bili u školi u Trsteniku, i obeležili smo godišnjicu Shabanu Polluzhi. Sali Berisha mu je dodelio zlatni orden, predsednik Albanije, i otišli mi i organizovali smo slavlje, priredili su nam ručak u Polluzhi, mi ga zovemo Thana, jedno mesto neka poljana. I okružila nas je policija, tako da neki koji su radili knjige su rekli ujku, „Ajde strika

Ramade idi ti se dogovori, i dižem se ja“. „Ne, ajde idem ja i ti jer on ne mora“, mi smo organizovali godišnjicu. Jakup Krasniqi održava govor, i o Shabanu Polluzhi, ne znam kako bih zamislio čoveka sa 12 hiljada vojnika, takva su bila vremena ali...još jednom ponavljam dok se ne ujedine od akademika do seljaka, pobjeda nikada ne može biti naša.

Tada nije bilo akademika, nije bilo stvari, bili su jedinstveni. Bili su ugnjetavani od...Ali Shukrije, Ali Shukria kada je bio javni tužilac, osudio je ljude na smrt. Naprosto jugoslovenska vlast sto mandata kao što si bili oni ostali. Eto Veli Deva i Ali Shukria i Veli Deva čijeg sina mi je mnogo žao, bio je dobar momak onaj doktor. Jedan je bio sekretar partije u Srbici, jedan javni tužilac, možda zato što je rat oštetiio ljude. Ali, ne želim ući u te postupke, nisu moji, ali ne ostaje narod. Ali jedan narod, ima jednog narodnog heroja, to nije pravi narod. Albanski narod ima koliko god hoćeš heroja. Drugi su bili neki koji su predvodili.

Kaltrina Krasniqi: Postoji ubedenje da se nakon Drugog svetskog rata, namerno nije ulagalo u području Drenice.

Enver Topilla: Ja kažem, ako je samo Drenica na Kosovo, onda i nje neka ne bude. Da, to što ti kažeš, nije jako dobro jer Srbi imaju jednu izreku, „Kod vas Albanaca kada se jedan sruši, umesto da mu se da ruka, vi ga gazite nogama“. Drenicu su gazili nogama, najsiromašniji kraj od svih opština je Drenica. A samo u opštini Glogovac ima više od hiljadu ubijenih ljudi. Ja vam kažem, u mojoj zajednici je 200...215 ljudi. Nije se nikada ulagalo jer je bila potlačena. Sad sa čime ju tlače? Jer Azem Bejta, jer Mehmet Delija, jer Shaban Polluzha, jer nam se suprotstavlja ovaj i onaj, svaki put. Najistaknutija je bila Drenica, koja je uvek napadnuta najviše. A sad nakon rata je ispalo nekako da se u Drenici mora uložiti puno, da bi se videlo šta se ulaže jer je sve bilo na nuli, sve na nuli. Razvijeni je neko selo na primer negde drugde, govorim o opštini Glogovac, što se mene tiče. Pre rata je uloženo samo u zlobi, dobro ništa nije napravljeno, nije bilo komada hleba za Drenicu. Bilo je, valjda, više ju je pogodio sever, da li ju drugi nisu voleli ili, ali...nismo spali na to, Albanci nikada nisu imali potrebe da ih tuđinac voli.

[Prekinuti deo intervjua: voditeljska pita intervjuisanog o životu na selu, "Vi ste odrasli na selu, kakav je bio život? Da li nam ga možete malo opisati?"]

Enver Topilla: Život na selu koliko se sećam toga, ta sela su se bavila jedino poljoprivredom. Bio je to težak život, jer si bio primoran držati krave i plaćati visok porez. Zapravo, nije da je...ali je istina, bilo je puno danaka u siromaštvu. Na jednom mestu, piše o mom selu, pet stotina kilograma pasulja. I jedan Albanac koji se bavio tim aktivnostima kaže, nije poznavao dobro ni albanski jezik, kaže, „Stavi još jednu nulu [zero] iza i od pet stotina ti je povisio na pet hiljada“, mi pet hiljada kilograma žita nismo mogli naći. I to žito koje smo trebali saditi, je trebalo sve prodati u Mitrovici kako bismo platili porez državi. Ili kad bi bilo neke svadbe, bili su ti običaju, albanska tradicija. Ne bih mogao reći da, mogao bih reći tri-četiri godine, ili pet- šest godina pre rata, mogli su slobodno disati, slobodno Albanci u našem delu jer su svi bili napaćeni do kraja od siromaštva, od muke, od maltretiranja, nedostatka obrazovanja, sve su stvari bile jako teške.

Znaš, govorim o godinama kojih se ja sećam. Ne mogu opisati uslove kojih se ja sećam, ne mogu opisati uslove života. Jer mi nikad nismo znali, šta je piletina osim kad nismo imali verske praznike, jer nacionalnih tada nismo imali nikakve. Za bajram na primer. Ili, nikad nismo znali šta je beli hleb, pšenični,

jer se moralo prodati za porez, ili za svadbe i tako, samo kukuruzni, muke...tako za dušu.

Lura Limani: Napomenuli ste i ranije, da ćete nam reći neke delove pesama. Da li svirati neki instrument? Da li ste pevali kada ste bili mladi?

Enver Topilla: Ne, malo sviram ćifteliju, ćifteliju. Ali, narod je morao opstati nekako, jer je sad kod Albanaca nešto posebno...u svetu, i zastavu, i pesme, jer mi ćemo demantirati i s Annom [di Lellio], i rekao sam joj da je jako razumno otići u Beograd i tražiti čitanku, piše u čitanci, i Srbi tvrde, „Hej Milošu arnautsko kopile“, kažu Shkije (Srbi). I, narod je širi uz pesmu, i uz narodnu nošnju, ali više uz pesmu. Neka kaže taj koji je najpametniji, tada sam smatrao najpametnijim, ili hodžu, ili najglupljim čobana, pevač mi je najpametniji jer je od jedne reči napravio stotinu, i neka bog pomogne, neka bog čuva, svaki put kad je opisao možda je mogao biti privržen, idi pevaj patriotske pesme, okupiti ljudi pa ko će te podržati ili šta će biti. Uvek su ti govorili da si ti Albanac u patnji i mucu, jer ja kažem ono što najzanimljivije. Kad bih sad došao do „Naručene pošte“, pre 60 godina kad sam je bilo, znam sve stvari o kojima je pisao Mark Krasniqi jer mi je ostalo u duši kao detetu. A kamoli neke patriotske pesme, peva se puno patriotskih pesama. Često kažem, i da bilo tako, barem je dobro znati (nasmejao se). I, obožavali smo ih, ne ja, već svi Albanci. Jer ti govorile na kraju krajeva da si ti Albanac.

Lura Limani: Jel imate nešto drugo za dodati? Mi nemamo više pitanja, tako da možete reći šta god želite za kraj.

Enver Topilla: Samo bih vam rekao, po prirodi i kad ne bi bilo na mestu, želim biti jako tačan. Reč ostaje, reč, pisanje je delo. Ako nisam znao puno stvari, ili ih izostavio, nemojte mi zamerati. Govorio sam, umanjio sam stvari više nego što je trebalo. I, jedinu reč koju mogu reći, najpre se bogu zahvaljujem što sam Albanac, zahvaljujem se svima onima koji iznad svega posvetili život za domovinu. I zahvaljujem se mojoj porodici, celoj mojoj porodici, i svim porodicama koje su se svim srcem posvetila domovini, ponosam sam, zahvaljujem se sada i novin naraštajima, mojoj deci koja nikada neće reći, „Bre, jako si dobar otac bio, ali si krao jer nisi mogao s tom platom da nam stвориš tu imovinu“. Zahvaljujem im se što me poštuju, časno su završili školu, zahvaljujem se vama zato što je jako zanimljivo, majka uvek mora u duši biti obrazovanija od oca, jer odgoj dece je bitniji od svega. Zahvaljujem vam što ste došli, zahvaljujem vam što ste našli vremena, zahvaljujem vam se jer mi je to veliko poštovanje. U načelu se ne volim previše isticati, ali računam da ste mi vi kao deca, i dao bog pa ćete i vi i vaše porodice imati časti. Za rat, za rad za čast što su učinili, svima svaka čast, a ko je pogrešio neka odgovara.

Lura Limani: Hvala puno, puno hvala na vašem vremenu.